

'Abortus is opkomen voor het leven.'
Demonstratie tijdens internationale
vrouwendag, 8 maart 2019 in
Amsterdam.

Abortuswet wordt opnieuw tegen het licht gehouden

WIE IS BAAS IN MOEDERS BUIK?

In 1984 werd de abortuswet van kracht. Momenteel wordt deze wet in opdracht van de politiek tegen het licht gehouden. Elk jaar vinden in Nederland ruim 30.000 abortussen plaats, omdat de betreffende vrouwen in een 'onontkoombare noodsituatie' verkeren. De keuzevrijheid van de vrouw staat bijna altijd voorop. Maar wát is het dat in haar groeiende en nu wordt gedood?

Tekst: Jurgen Tiekstra
Beeld: ANP Foto

Je hebt de vrouw en je hebt het ongeboren leven. Het laatste kan niet zonder de eerste. Maar wat zouden de dingen simpeler zijn geweest als dat wel had gekund: dat het kind buiten zijn moeder geboren zou kunnen worden. In 1984 werd de Wet Afbreking Zwangerschap van kracht. Het was niet zo dat

abortussen voor die tijd niet plaatsvonden. Al sinds eind jaren zestig werden abortusklinieken gedoogd, maar de wetgeving liep flink achter op de praktijk. Het duurde tien jaar voordat er een wettekst lag waarmee alle politieke richtingen vrede hadden. In de abortuswet wordt sindsdien de zelfbeschikking van de vrouw benoemd, maar ook dat een zwangerschap alleen in een

'onontkoombare noodsituatie' beëindigd mag worden.

De laatste anderhalve jaar is, in opdracht van het kabinet, door wetenschappers gewerkt aan een evaluatie van de abortuswet, die nu 36 jaar oud is. Het eindrapport – waarin onder meer wordt beschreven wat de nieuwste medische inzichten zijn en of de huidige abortuspraktijk zorgvuldig ge-

noeg verloopt – wordt rond deze tijd aan de Tweede Kamer aangeboden. Voorafgaand aan het onderzoek mochten de politieke fracties meedenken over de vragen die aan de orde moesten komen. Een terugkerende kopzorg bij de confessionele partijen (CDA, ChristenUnie en SGP) was: moet er niet eens een definitie komen van wat een ‘noodsituatie’ is? Want, stelde de CDA-fractie, abortus mag niet verworden tot een late vorm van anticonceptie. “Iedere vorm van menselijk leven heeft immers recht op bescherming.”

De niet-confessionele partijen waren met hun gedachten heel ergens anders. GroenLinks wil samen met de PvdA en de VVD dat een vrouw, behalve bij de abortuskliniek, ook bij de huisarts abortuspillen kan krijgen. Daarnaast wil de partij af van de vijf dagen bedenktijd die vrouwen krijgen opgelegd. Volgens de partij werkt die verplichting taboevorming in de hand. Buiten de politiek is ook het Humanistisch Verbond bezorgd. De organisatie voert een campagne voor het recht op abortus, omdat er een groeiend taboe zou zijn op het afbreken van zwangerschappen. “Wereldwijd winnen conservatieve bewegingen steeds meer terrein. Zij zijn volledig gericht op het terugdraaien van verworven vrijheden en rechten zoals abortus.”

Medisch dossier

Ondanks die vermeende taboeïsering van de abortus worden in Nederland elk jaar ruim 30.000 zwangerschappen beëindigd. Tot en met acht weken gebeurt dat met een abortuspil, tot en met twaalf weken door een zuigcuretteage, tot en met 22 weken door een ‘instrumentele abortus’, waarbij ‘het vruchtje’ met instrumenten wordt verkleind en verwijderd.

Tot de formele bovengrens van 24 weken, als het kindje ook buiten de baarmoeder levensvatbaar is, heeft een vrouw de volledige vrijheid of ze het ongebooren leven laat beëindigen of niet. Het enige criterium is haar wil. Dat blijkt ook uit een recent interview dat het Humanistisch Verbond had met de abortusarts Nina Willemse. “Ik heb een keer met een vrouw zitten rekenen of het financieel mogelijk was om een kind te krijgen”, vertelde zij. “Later kwam ze terug omdat ze ontdekte dat geldtekort helemaal

Abortusarts Frans Wong: ‘Een vrouw moet biologisch net zo vrij zijn als een man’

niet de reden was; ze wilde het gewoon echt niet. Ook dat is een noodsituatie.” Dat de keuzevrijheid van de vrouw in het debat zo’n nadrukkelijke rol speelt, komt doordat de abortuspraktijk is voortgekomen uit de maatschappelijke emancipatie van de vrouw. Ten opzichte van de man is de vrouw altijd in het grote nadeel geweest dat zij als enige de gevolgen moest dragen van het hebben van seks. Zij was degene die zwanger kon worden, die moest baren en het kind moest zogen. Toen Organon in 1962 de anticonceptiepil ging produceren, was dat een emancipatoire omwenteling. Voor het eerst in de geschiedenis konden vrouwen echt grip krijgen op hun vruchtbaarheid.

Wat met de pil ook gebeurde, was dat de vruchtbaarheid van de vrouw een medisch dossier van de huisarts werd. De huisarts was degene die de pil voorschreef, waardoor hij zich ook verantwoordelijk ging voelen als de anticonceptie onverhoopt mislukte. Als hij het verdriet van de ongewenst zwangere vrouw niet kon aanzien, stond hij haar soms bij met een abortus. Dan hoefde dezelfde vrouw niet in een achterafkamertje geholpen te worden door een ‘engeltjesmaker’, die een abortus opwekte door met een klysmaspuit zeepsop in de baarmoedermond te spuiten. Door deze clandestiene handeling konden vrouwen ernstig ziek worden.

Gelijke burgers

Een aantal jaren geleden keek de voormalige huisarts Frans Wong in een interview terug op de felle strijd voor de abortus in de jaren zestig en zeventig. Zelf had hij pionierswerk verricht, als oprichter van de eerste abortuskliniek. Eén citaat van hem lijkt kernachtiger dan al zijn andere in het bewuste vraaggesprek. “Een vrouw moet biologisch net zo vrij zijn als een man”, zei

Wong. Want dat bewerkstelligden de pil en de abortus: ze bevrijdden de vrouw van haar biologische ketenen. Ze kon net als de man seks hebben, zonder dat haar maatschappelijk positie averij opliep.

Nog steeds lijkt dat de kernzaak: de vrouw die haar biologische gedetermineerdheid ontstijgt. Dat blijkt recent ook uit de artikelen van de medisch-filosoof Anna Smajdor, verbonden aan de Universiteit van Oslo. In haar ogen zijn seksuele reproductie en vroege moederschap niet verenigbaar met de waarden en prioriteiten van westerse, liberale democratieën. Denk aan gendergelijkheid, financiële zelfstandigheid van de vrouw, gelijke onderwijskansen en een gelijke gezondheid. “Het is medisch veiliger voor vrouwen die zwanger zijn geworden om een abortus te ondergaan dan om de zwangerschap voort te zetten”, schrijft Smajdor. Maar ook: “Als vrouwen werkelijk zouden moeten functioneren als gelijke burgers in westerse, liberale democratieën, dan is het noodzakelijk om helderder en moediger na te denken over de vraag of seksuele reproductie zo essentieel is voor onze moderne levens als we geneigd zijn aan te nemen.” Ze benadrukt de emancipatoire betekenis van bijvoorbeeld ‘kunstmatige geslachtsellen’, die het op termijn mogelijk maken dat vrouwen zelfs na hun menopauze nog kinderen kunnen krijgen – lang nadat ze carrière hebben gemaakt. Volgens de Vlaamse filosoof Griet Vandermassen is het een belangrijk kenmerk van het moderne feminisme dat de biologische verschillen tussen man en vrouw worden verdonkeremaand. In haar boek *Dames voor Darwin* betoogt ze dat de natuur veel bepalender is voor het vrouw- en het man-zijn dan feministen zouden wensen. De biologische verschillen tussen man en vrouw zijn nu eenmaal onloochenbaar. Tot het moment dat kinderen buiten het lichaam van de vrouw geboren kunnen worden, verandert dat niet.

Morele mijlpaal

Een vermaarde leus in de vrouwenbeweging is: baas in eigen buik. Maar die gedroomde baas kan de vrouw helaas niet zijn, beschrijft het Handboek Gezondheidsrecht. “De ingenestelde vrucht is geen deel van de moeder en moet van haar worden →

'Stille Mars voor het leven', 16 november 2019, Utrecht.

onderscheiden”, is daarin te lezen. “De vrucht heeft een eigen leven en is ontstaan door versmelting van cellen die niet slechts van de vrouw afkomstig zijn. Het recht op eigen lichaam van de vrouw omvat dan ook niet de vrucht op gelijke wijze als haar eigen lichaam.”

Volgens Anna Smajdor kan de medische vooruitgang veel betekenen voor de verdere emancipatie van de vrouw. Maar tegelijkertijd hebben die nieuwe medische technieken ook als gevolg dat er steeds nauwgezetter wordt nagedacht over de morele status van het ongeboren leven. Dat komt door de mogelijkheden die ivf (reageerbuisbevruchting), embryo-onderzoek en foetale therapie (waarbij al medisch wordt ingegrepen op het nog ongeboren kind) bieden.

Het juridisch uitgangspunt is dat het ongeboren leven nergens recht op heeft. Zelfs niet op het ‘recht van leven’ dat in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens wordt genoemd. Pas na de geboorte treedt een kind toe tot de rechtsgemeenschap. Maar tot het zover is, wordt door juristen en ethici wel gesproken over een ‘toenemende beschermwaardigheid’. De eerste morele mijlpaal vindt plaats als het embryo veertien dagen oud is en zich innestelt in de baarmoeder. Tot die tijd was

het niet duidelijk welk deel van het embryo zou uitgroeien tot de vrucht en welk deel tot bijvoorbeeld de placenta. Maar zodra het embryo zich niet meer kan splitsen, is er sprake van een ‘gefixeerde individualiteit’, meldde de Gezondheidsraad in 2005. Hoewel de beschermwaardigheid van het ongeboren leven volgens ethici vanaf die veertiendagengrens dus blijft toenemen, wordt dat niet concreet gemaakt. Het volgende ijkpunt ligt pas op 24 weken, als de foetus ook buiten de baarmoeder levensvatbaar is. Vanaf dat moment weegt de zelfbeschikking van de vrouw niet meer op tegen het morele appel dat uitgaat van het ongeboren leven. Dat betekent dat de keuzevrijheid van de vrouw qua duur zal inkrimpen, mocht medische vooruitgang er ooit voor zorgen dat het kindje ook al eerder levensvatbaar is buiten de buik. Zo bezien is de zelfbeschikking van de vrouw niet alleen een soeverein ethisch standpunt, maar ook het gevolg van een onvermogen van de medische stand.

Zaadje en boom

Maar wat is het nou dat daar aan het groeien is in de zwangere vrouw? In juridische zin is het geen ‘persoon’, schrijft het Handboek Gezondheidsrecht, want dat zou betekenen dat abortus gelijk staat aan moord.

Tegelijkertijd is het embryo ook geen ‘zaak’, dus zomaar een stoffelijk object. Volgens de Nederlandse Embryowet is het embryo een “cel of samenhangend geheel van cellen met het vermogen uit te groeien tot een mens”. Het is dus geen mens, maar het wordt wel een mens. Zodra het embryo na veertien dagen is ingenesteld, bezit het een ‘actieve potentialiteit’: net zoals uit een zaadje een boom voortkomt, zal uit het embryo een mens groeien. Dus als een abortus wordt gepleegd wordt er geen mens gedood, maar wel een wezen dat zonder die abortus een mens was geworden als alle andere mensen. Dat niet alleen: het embryo zou zijn uitgroeid tot een uniek mens, met zijn hoogst persoonlijke gevoels- en gedachtewereld. Na de abortus bestaat er geen tweede kans om die ene persoon geboren te doen worden. In een krantenartikel werd onlangs beschreven hoe vrouwen zich opwerpen als *buddy* van vrouwen die een abortuskliniek bezoeken en niet lastig gevallen willen worden door antiabortusbetogers. Een van de *buddy*'s, een jonge vrouw uit Rotterdam met wortels in Curaçao, vertelt dat haar moeder zeventien jaar was toen ze zwanger van haar werd. Haar eigen strijd voor het recht op abortus komt voort uit de blik die ze als kind wierp op haar worstelende moeder. “Het is fysiek en mentaal heel ingrijpend om een kind te baren, en het dan ook nog in je eentje op te voeden en voor een inkomen te zorgen. Een vrouw moet er zelf voor kunnen kiezen of ze dat leven wil.” Het is begrijpelijk, de pijn die ze voelt bij de herinnering aan de moeiten die haar moeder moest doormaken. Maar zou ze werkelijk bedoelen dat ze door haar moeder geaborteerd had willen worden? Of beter gezegd: dat het embryo waaruit zij is gegroeid zou zijn doodgemaakt? Dat zijn weliswaar rare vragen. Ooit zou er een embryo zijn geweest dat háár als bestemming had gehad. Maar dat zou ze nooit hebben geweten. ●

Voor dit artikel is geput uit de in de tekst genoemde bronnen, maar ook uit een eigen interview met ethicus Wybo Dondorp van Maastricht University en een historisch artikel over de abortuspraktijk van gynaecoloog Pieter Treffers.